

oorlog in inkt

Lesbrief bij het boek *Oorlog in inkt*.

oorlog in inkt

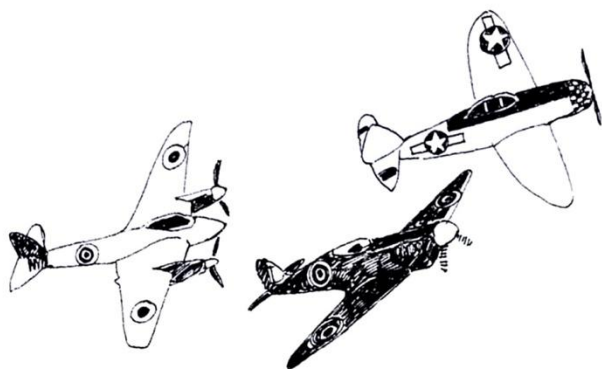

Het boek *Oorlog in inkt* is geschreven door Annemarie van den Brink & Suzanne Wouda, met illustraties van Steef Liefing (Ploegsma, 2020).

In maart 1944 riep minister Bolkestein via Radio Oranje de Nederlandse bevolking op om hun dagboeken te bewaren. Na de oorlog werden veel van de dagboeken aan het NIOD gegeven zodat mensen later zouden weten wat er in de oorlog gebeurd was. Ook kinderen en jongeren schreven dagboeken tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In dit boek, *Oorlog in inkt*, staan de oorlogservaringen van zeven jongens en zeven meisjes. Samen vertellen de veertien dagboeken het verhaal van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Vanaf het bombardement op Rotterdam in mei 1940 tot de zomer van 1945, een paar maanden na de bevrijding.

In de leerkrachtbijlage onderaan de lesbrief vindt u verwijzingen naar de kijk- en luisterfragmenten die bij deze lesbrief horen en de antwoorden op de vragen.

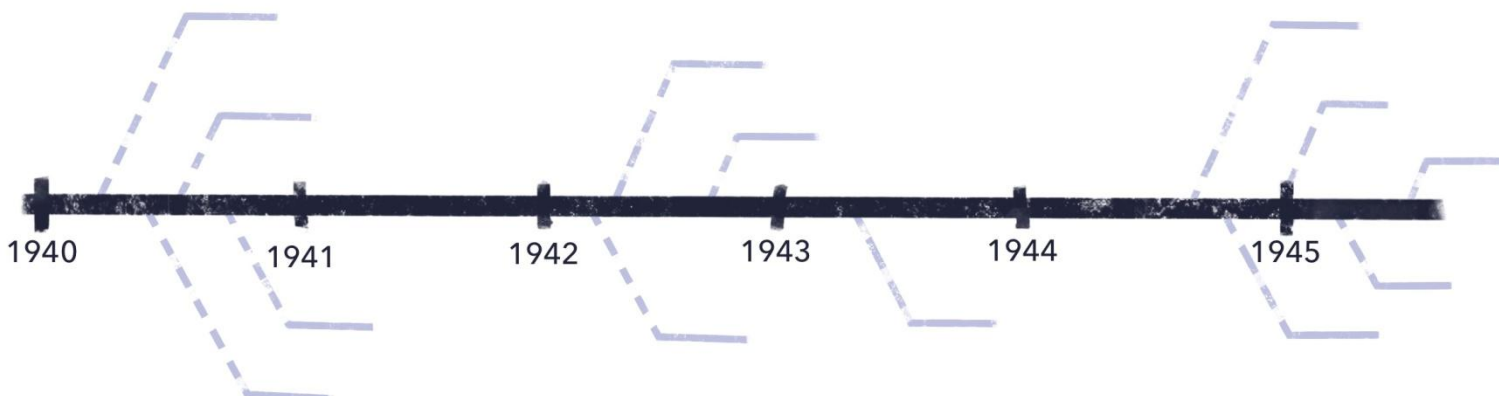

1. Tijden van oorlog

Nederland was vijf jaar lang bezet door Duitsland. In die vijf jaar veranderde er veel voor de Nederlandse bevolking.

a) Zet de gebeurtenissen in de goede volgorde op de tijdlijn.

6	Joden worden onverwacht van huis gehaald.
12	De Nederlandse regering en de koningin vluchten naar Engeland.
8	De hongerwinter.
11	Nederland is weer vrij.
13	Een Jodenster dragen wordt verplicht.
9	Nederland geeft zich over.
5	Duitsland valt Nederland aan.
4	Nederlandse manne tussen de 18 en 35 moeten naar Duitsland om te werken.
3	De geallieerden bereiken Nederland.
7	Rotterdam wordt gebombardeerd.
1	Nederlands-Indië komt onder Japans bestuur.
2	Japan geeft zich over.
10	De slag om Arnhem.

2. Geluidsgolven in geheimtaal

Lees voor deze vraag het verhaal Hier Radio Oranje... op bladzijde 58 tot 67.

Toen de Nederlandse regering in Engeland was aangekomen richtte ze een radiostation op: *Radio Oranje*. Op deze manier wilde ze de Nederlandse bevolking moed inspreken en eerlijk nieuws geven over de oorlog. Dit radiostation verstuurde ook geheime boodschappen naar het verzet.

a) Kun jij dit bericht ontcijferen?

Gebruik voor deze opdracht een exemplaar van het boek oorlog in inkt.

12 - 15 - 8
38 - 1 - 6
73 - 6 - 8
92 - 7 - 8
152 - 2 - 3
61 - 4 - 2
33 - 9 - 10

Tip: bladzijde - regel - woord

De berichten aan het verzet moesten natuurlijk geheim blijven voor de Duitsers. Zo betekende *De gans is gevlogen* dat een Amerikaanse piloot veilig in Londen was aangekomen.

Luister naar een fragment van Radio Oranje: <http://bit.ly/Oorlogininkt2> (Luister naar het stukje van 0:00 tot 0:50).

b) Stel je voor dat je een Duitse soldaat bent en je hoort de volgende berichten, zou jij dan weten wat er gaat gebeuren?

'De kinderen van Versteeg moeten onder de wol.'

'De gans is gevlogen.'

Twee keer achter elkaar de zin: 'De zwaluwen komen terug in de lente.'

'Bericht aan Pedro: doe mijn complimenten aan Uw Vader.'

'Tussen 22:00 en 00:00 uur is er een dropping.'

'30.000 spoorweg medewerkers gaan staken.'

'Een dropping tussen middernacht en 02:00.'

'Een Amerikaanse piloot is veilig in Londen aangekomen.'

c) Hoe zou jij een geheime boodschap versturen?

'In de meelfabriek liggen wapens klaar.'

'Mevrouw van der Bent maakt valse paspoorten.'

'De boot naar Engeland vertrekt om 23:00 uur.'

3. Landverraders of redders van het vaderland?

Lees voor deze vraag het verhaal Winterstorm op bladzijde 34 tot 45.

a) Waar staat NSB voor?

b) Wat was de Jeugdstorm?

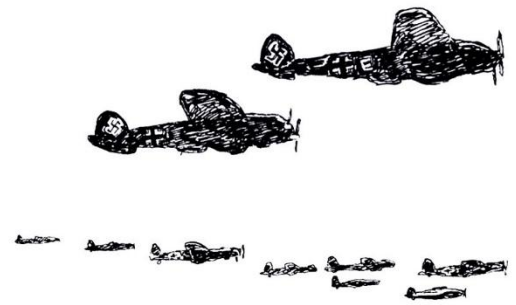
c) Waarom denk je dat kinderen en jongeren zich bij de Jeugdstorm aansloten?

Er wordt vaak over de Tweede Wereldoorlog gepraat in termen van 'goed' en 'fout'. 'Hij was "fout" in de oorlog' betekent dan: 'Hij was een NSB'er'. Kinderen van NSB-aanhangers werden vaak buitengesloten en uitgescholden. Vrouwen die verdacht werden van liefdesrelaties met Duitse soldaten werden na de oorlog op straat kaalgeknipt en vernederd. NSB'ers en andere mensen die de Duitsers geholpen hadden werden na de oorlog in de concentratiekampen opgesloten en gestraft.

Discussievragen:

d) Vind je het terecht dat deze mensen zo behandeld werden? Waarom wel/niet?

e) Denk je dat de 'foute' Nederlanders ook dachten dat ze fout bezig waren tijdens de oorlog?

4. Voor joden verboden

Lees voor deze vraag het verhaal *De zomer van '42* op bladzijde 46 tot 57.

De Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP) van Hitler vond dat joden minderwaardig waren. Toen de Duitsers eenmaal de macht hadden in Nederland mochten joodse mensen niet meer naar de universiteit of trouwen met niet-joodse mensen. Maar dat waren niet de enige maatregelen tegen hen.

a) Wat werd joodse mensen nog meer verboden?

b) Waarom denk je dat deze anti-Joodse maatregelen genomen werden?

Betje werd naar kamp Westerbork gebracht. Vanuit dit concentratiekamp werden de mensen met de trein naar Duitsland en Polen gebracht. Dat gebeurde ook met Betje. George en Ursula uit *De trein van leven en dood* (bladzijde 68 tot 81) werden ook naar kamp Westerbork gestuurd.

Bekijk het filmpje over concentratiekampen: <http://bit.ly/Oorlogininkt3>.

c) Wat is een concentratiekamp?

d) De NSDAP vervolgde behalve joden ook andere groepen mensen. Weet je welke groepen dat waren?

5. Geheime gedachten

Lees voor deze vraag het verhaal In het hol van de leeuw op bladzijde 110 tot 125.

In oorlogstijd kan het gevaarlijk zijn om andere dingen te denken dan degene die de macht heeft. Wil je toch iets zeggen of schrijven dat niet helemaal veilig is, dan kun je dat beter in het geheim doen. Wanneer Henk ondergedoken zit bij de strenge boer Johan doet hij precies dat.

a) Wat is morsecode?

b) Henk schreef zijn code op. Op welke manieren kun je morsecode nog meer versturen?

c) Kun jij ontcijferen wat Henk over boer Johan schreef?

[illegible][illegible]

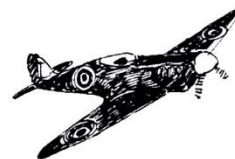
6. De wereldoorlog van Nederland

Lees voor deze vraag het verhaal De A van Ambarawa op bladzijde 138 tot 149 of Zoek mij niet, ik zoek jou op bladzijde 160 tot 172.

De Tweede Wereldoorlog bleef niet beperkt tot Europa. Er werd ook oorlog gevoerd in Afrika en Azië. Indonesië was vroeger deel van de Nederlandse koloniën en heette toen Nederlands-Indië.

a) Door welk land werd Nederlands-Indië aangevallen in de Tweede Wereldoorlog?

b) Wat gebeurde er met de Nederlanders in Nederlands-Indië na de aanval?

Duitsers en Japanners gebruikten concentratiekampen om groepen mensen in op te sluiten. Voor de Tweede Wereldoorlog begon bestonden er al concentratiekampen en vandaag zijn die er nog steeds in sommige landen.

Discussievraag:

c) Ken jij landen waar ook nu nog mensen in kampen opgesloten worden? Vind je dat dit ook concentratiekampen zijn?

7. Hongerwinter

Lees voor deze vraag Een woord van vier letters op bladzijde 126 tot 137, De bende van Mekenkamp op bladzijde 150 tot 159 en Boterham met tevredenheid op bladzijde 174 tot 189.

In september 1944 hoopten de Nederlanders dat ze snel bevrijd zouden worden door de geallieerden. Een deel van Nederland was al vrij maar de opmars liep vast bij de Slag om Arnhem.

a) Welke landen vormden samen de geallieerden?

b) Na de Slag om Arnhem brak er voor de rest van Nederland een zware winter aan. Waarom was deze winter zo zwaar voor de Nederlanders?

c) Naarmate de oorlog langer duurde, was er steeds minder te eten in het bezette gebied. Op welke manieren probeerden de mensen om de winter te overleven?

8. Dagboekschrijvers

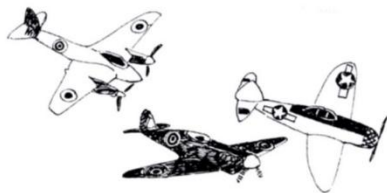
Je hebt nu een paar dagboekverhalen gelezen uit de Tweede Wereldoorlog. Nu is het jouw beurt om de pen op te pakken. Je mag zelf weten wie je bent en over welke dag je schrijft. Je kunt schrijven over de eerste oorlogsdagen, over de bevrijding of over de hongerwinter. Je kunt schrijven als lid van de Jeugdstorm of vanuit je onderduikadres. Luister je stiekem naar de radio voor geheime berichten of beleef je de oorlog in Nederlands-Indië?

Tip
Schrijf stukjes van je dagboek in geheimschrift of maak er kleine tekeningen bij.

Tip
Schrijf alsof je dagboek een persoon is aan wie je een brief schrijft.

Je kunt ook je eigen dagboek schrijven voor later. Je kunt bijvoorbeeld schrijven over de vluchtelingen van nu of over oorlogen die je misschien kent van televisie. Zo kun je opschrijven wat de geschiedenislessen van de toekomst niet mogen vergeten over het leven van nu.

Tip
Schrijf niet alleen op wat je gedaan hebt of wat er gebeurd is, maar schrijf ook op wat je voelde en dacht.

Hierna volgt de bijlage voor de leerkracht en de antwoorden op de vragen.

oorlog in inkt

Bijlage voor de leerkracht

Ter voorbereiding

Begin de lesbrief met dit introductiefilmpje van schooltv: <http://bit.ly/Oorlogininkt1>

In dit filmpje komen veel onderwerpen uit het boek kort aan bod. Het filmpje duurt ongeveer 15 minuten.

Vraag 2:

- Voor opdracht 2a is er een exemplaar van het boek *Oorlog in inkt* nodig. Verdeel de klas eventueel in kleinere groepjes. De groep met het boek kan opdracht 2a gaan maken. De andere groep(en) kunnen opdrachten 2b en 2c maken.

- Laat voor opdracht 2b en 2c dit luisterfragment horen: <http://bit.ly/Oorlogininkt2>

Van dit fragment is alleen het gedeelte 0:00 tot 0:50 relevant.

Vraag 4:

Laat voor vraag 4c en 4d dit filmpje zien: <http://bit.ly/Oorlogininkt3>

Dit filmpje gaat over kamp Westerbork en andere concentratiekampen. Het filmpje duurt ongeveer 3:20 minuten.

Vraag 5:

Voor deze opdracht heeft u het morsealfabet nodig: <http://bit.ly/Oorlogininkt4>

Vraag 8:

Voor deze opdracht hebben de kinderen een apart vel papier nodig voor de dagboekpagina.

Antwoorden

1. De goede volgorde op de tijdlijn is: 5, 7, 12, 9, 1, 13, 6, 4, 3, 10, 8, 11, 2.

2. a) Radio Oranje, de stem van strijdend Nederland.

b) 'De kinderen van Versteeg moeten onder de wol.' is '30.000 spoorwegmedewerkers gaan staken.'

Twee keer achter elkaar de zin: 'De zwaluwen komen terug in de lente.' is 'Tussen 22:00 uur en 00:00 uur is er een dropping.'

'Bericht van Pedro: doe mijn complimenten aan Uw Vader.' is 'Een dropping tussen middernacht en 02:00 uur.'

c) Zelf invullen, geen verkeerd antwoord.

3. a) Nationaal-Socialistische Beweging.

b) De Jeugdstorm was de jeugdclub van de NSB waar veel kinderen van NSB'ers naartoe gingen. Ze sportten hier, gingen op kamp en maakten uitstapjes. Niet iedereen mocht lid worden van de Jeugdstorm. Joden waren niet welkom op deze vereniging. De ideeën van de Nationaal-Socialistische Beweging werden hier ook geleerd aan de kinderen en jongeren van de Jeugdstorm.

c) Open vraag, mogelijke antwoorden:

- Veel Nederlanders vonden dat de NSB-aanhangers landverraders waren. De kinderen van de NSB'ers werden vaak ook buitengesloten. Op de Jeugdstorm was iedereen voorstander van dezelfde politieke partij dus werden ze niet uitgesloten (zoals Annie in Winterstorm).

- De leden van de Jeugdstorm waren voorstanders van de NSB en de NSDAP. Misschien omdat ze dat van hun ouders leerden of misschien omdat ze het zelf ook goede ideeën vonden. De Jeugdstorm sloot dus goed aan bij hun overtuiging.

- Je kon bij de Jeugdstorm sporten, kamperen en dagjes weg. Bij een vereniging als de Jeugdstorm kon je dus leuke dingen doen en nieuwe vrienden maken.

d) Open vraag, eigen mening.

e) Open vraag, eigen mening.

4. a) - Verboden om te zwemmen.

- Verboden om op bezoek te gaan bij niet-joodse mensen.

- Verboden om boodschappen te doen bij niet-joodse winkels buiten de toegestane tijd van 15:00 tot 17:00.

- Verboden om te reizen.

- Verboden om bepaalde beroepen uit te oefenen (zoals overheidsfuncties).

- Verboden om met het openbaar vervoer te reizen.

Bovenstaande antwoorden zijn te vinden op bladzijde 51 en 52.

- Verboden om na 20:00 buiten te zijn.

- Verboden om naar cafés, parken, bibliotheken, musea, dierentuinen, markten en andere openbare plekken te gaan.

- Verboden om naar openbare scholen te (blijven) gaan.

Nog meer anti-joodse maatregelen: <http://bit.ly/Oorlogininkt5> en <http://bit.ly/Oorlogininkt6>

4. b) Open vraag, mogelijke antwoorden:

- Betje zegt in het verhaal op bladzijde 52 dat de Duitsers de anti-joodse maatregelen namen om joodse mensen de vrijheid af te nemen. Dit deden ze omdat ze vonden dat joden minderwaardig zijn.

- De maatregelen dwongen de joden ook buiten de samenleving, het isoleerde hen. De mogelijkheid voor contact tussen joodse mensen en niet-joodse mensen werd zo steeds kleiner.

c) Een groot werkkamp vol barakken waar gevangenen (waaronder joden) in werden opgesloten. De leefomstandigheden waren erg slecht. Sommige kampen waren vernietigingskampen: daar werden gevangenen vaak bij aankomst in het kamp al vermoord.

d) - Roma.

- Homoseksuele mensen.
- Gehandicapte mensen.
- Mensen die in het verzet zaten.
- Sinti (Alleen genoemd in het introductiefilmpje).

5. a) Een codetaal met punten en strepen, die letters, cijfers en leestekens weergeven. In de Tweede Wereldoorlog werd morse gebruikt om geheime berichten door te geven.

b) Morsetaal kan verstuurd worden via licht -, geluids-, of radiosignalen.

c) Lelijke draak.

6. a) Japan

b) De Nederlanders, andere buitenlanders, krijgsgevangen soldaten en andere tegenstanders van de Japanse bezetting werden naar concentratiekampen of 'jappenkampen' gebracht.

c) Let op!

Belangrijk bij deze opdracht is dat een concentratiekamp geen vernietigingskamp of strafkamp hoeft te zijn. In het boek *oorlog in inkt* ligt de nadruk op concentratiekamp als werkkamp of vernietigingskamp maar er zijn ook andere vormen. Breed genomen kan een concentratiekamp een kamp zijn waar men politieke tegenstanders of andere 'ongewenste mensen' zonder eerlijk proces en vaak met militaire dwang vasthoudt.

- Noord-Korea - Strafkampen of 'heropvoedingskampen' voor tegenstanders van het regime.
- China - 'Heropvoedingskampen' voor Kazakken en Oeigoeren en andere voornamelijk islamitische minderheden.
- Amerika - Detentiecentra aan de grens van de Verenigde Staten met Mexico. In deze kampen worden mensen vastgehouden. Bespreek of je dit ook concentratiekampen zou kunnen noemen.*
- Griekenland - Vluchtelingenkampen in Griekenland. In deze kampen worden ook mensen vastgehouden. Ze mogen het kamp niet uit tot hun proces afgehandeld is en ze ofwel terug moeten naar het land waar ze vandaan komen ofwel verder mogen reizen. Bespreek of je dit ook een concentratiekamp zou kunnen noemen.*

* Amerika en Griekenland zijn twee lastige gevallen en vallen zeker niet onder alle definities van concentratiekamp.

7. a) - Verenigd Koninkrijk

- Verenigde Staten
- Sovjet Unie
- China
- Canada
- Australië

b) - Het treinpersoneel was gaan staken om de geallieerden te helpen. Zonder treinen konden er geen Duitse soldaten, wapens en tanks gebracht worden. De Duitse bezetter was hier erg kwaad over en verving al het treinpersoneel door Duitsers. Ze blokkeerden het voedsel- en kolentransport naar het bezette gebied. Zonder eten en kolen voor vuur brak er een grote hongersnood uit in Nederland.

- De winter van '44 '45 was een uitzonderlijk koude winter. De extreme kou maakte het nog moeilijker dan normaal voor de Nederlanders. Het kon wel tot -19°C vriezen.

c) - Gaarkeuken met voedselbonnen/stamkaarten.

- Bloembollen eten.
- Naar de Noord. Uit de steden wegtrekken naar het noorden en oosten voor eten.
- Kinderuitzendingen naar de gastgezinnen in het noorden en oosten van het land.
- Illegaal houthakken voor warmte en om te koken.

8. Open opdracht.

